

Beleidsreactie WODC rapport 'Onderweg naar betere rechtshulp'

In het rapport 'Onderweg naar betere rechtshulp', dat ik uw Kamer op 9 oktober 2024 heb aangeboden, geeft het WODC antwoord op de vraag wat de pilotfase van het Programma stelselvernieuwing rechtsbijstand, die liep van eind 2019 tot en met 2022, heeft opgeleverd in termen van effectieve pilotelementen.¹

Ik ben het WODC bijzonder erkentelijk voor dit degelijke, uitgebreide en inzichtelijke rapport. Het doet recht aan de grote betrokkenheid en inzet van alle partijen die zich met de pilots bezig hebben gehouden.

Belangrijkste uitkomsten rapport

Het algemene beeld is dat er een grote variatie is in aard en opzet van de pilots en wat ze beoogden te bereiken, in hoeverre ze daarin zijn geslaagd en hoe ze zijn geëvalueerd. Het gaat om ontwikkelingen in de nulde lijn (zelfhulp), eerste lijn (rechtshulp) en tweede lijn (rechtsbijstand). Maar ook een integrale benadering van problemen van rechtzoekenden en samenwerking tussen partijen binnen en buiten het stelsel bij het aanpakken hiervan stonden centraal in de pilots. Het WODC presenteert na het structureren van de pilotopbrengsten verschillende conclusies en vier aandachtspunten voor implementatie.

De meest in het oog springende conclusie van het WODC is dat er geen steekhoudend bewijs is gevonden voor (empirisch afdoende onderbouwde) werkzame elementen. Dit is geen opmerkelijke conclusie: op de meeste onderzoeksterreinen kunnen beleidsevaluaties niet of beperkt als effectstudies worden opgezet. Daarbij is ook de vraag hoe realistisch de verwachting was om in een vrij korte periode (twee jaar) pilots te ontwikkelen, uit te voeren en te evalueren omdat er in sommige pilots onder andere ook eerst een investering in draagvlak en / of een bouwfase in verband met ICT-componenten nodig was. Daarnaast veroorzaakte de coronapandemie belemmeringen in de uitvoering, waardoor pilots langzamer op stoom kwamen of aangepast moesten worden.

Desondanks ziet het WODC twee richtingen die interessant zijn voor de verdere uitwerking van het stelsel van rechtsbijstand: - inzet van digitale elementen is veelbelovend bij het bieden van laagdrempelige informatie en advies voor iedereen;
- ontwikkeling van nieuwe en andere werkwijzen zijn vooral betekenisvol bij het meer problemen oplossen en minder escaleren van geschillen.

Verder belicht het WODC in het rapport, aan de hand van vier aandachtspunten, wat nodig is voor een succesvolle doorwerking van de kennis uit de pilots:

- Het belang van regievoering en de vervolgvraag welke partij(en) hier een rol in moet(en) spelen;
- De vindbaarheid van digitale diensten en platformen voor rechtzoekenden en samenwerkingspartners;
- De noodzaak van een cultuurverandering voor structurele samenwerking en een integrale aanpak voor de burger;
- De financiering van de nieuwe werkwijzen die in het kader van de pilots zijn ontwikkeld en/of uitgetoet.

Beleidsreactie

Toegang tot laagdrempelige voorzieningen zowel online als fysiek, waar burgers informatie, advies en hulp voor hun (juridische) vraag of probleem kunnen vinden, is van groot belang voor een goede toegang tot het recht. In de pilotfase van de stelselvernieuwing rechtsbijstand zijn veel werkwijzen ontwikkeld en beproefd die hieraan zouden kunnen bijdragen. Veelal in samenwerking met andere partijen, ook buiten het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand.

JenV beschouwt het verkregen inzicht in het belang van lokale en regionale samenwerkingsnetwerken die het sociaal en juridisch domein en de eerste en tweedelijns rechtshulp verbinden, de grootste winst van deze pilotfase. Deze verbindingen dragen eraan bij dat burgers beter en vroegtijdiger geholpen worden. De pilotfase heeft op verschillende plaatsen in het land tot beweging geleid. Deels is deze beweging verder gebracht door continuering van werkwijzen na de pilotfase, primair buiten de verantwoordelijkheid van het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand. Het is positief om te zien dat de pilotfase aansluit bij en heeft

¹ Kamerstukken II 2024/25, 31 753, nr. 290.

bijgedragen aan de beweging op lokaal niveau, die bijvoorbeeld gericht is op het versterken van lokale wijkteams en het meer responsief maken van de overheid.

Het Programma stelselvernieuwing rechtsbijstand zal naar aanleiding van het WODC-rapport verder gaan met het stimuleren van samenwerking op lokaal en regionaal niveau, onder andere door het aanreiken van de geleerde lessen uit de pilots en de inzet op de bundeling van de krachten. Dit overigens zoveel mogelijk vanuit de bestaande financieringsstructuren omdat deze deels op gemeentelijk niveau en deels op Rijksniveau zijn georganiseerd. Of en hoe de geleerde lessen vervolgens een plek krijgen is afhankelijk van de problematiek, voorzieningen en samenwerkingsverbanden die er in een bepaald gebied zijn. Op dit moment loopt in Noord- en Midden-Limburg een initiatief van JenV om een gecoördineerd dienstverleningsaanbod te ontwikkelen, waarbij voorzien wordt in een betere regionale dekking en in aansluiting tussen het sociaal en het juridisch domein. Het Juridisch Loket, Divosa, gemeenten, sociaal raadslieden en andere maatschappelijke organisaties werken samen om mensen met juridische en mogelijk andere hulpvragen beter te bereiken en te helpen.

De ervaringen in de regio Noord- en Midden-Limburg worden naar andere regio's gebracht. Hierbij zal tevens aandacht gevraagd worden voor de andere manier van werken die het integraal oppakken van problematiek, het samenwerken met (keten)partners en het onderhouden van professionele netwerken vraagt.

De hiervoor genoemde investering van het Programma stelselvernieuwing rechtsbijstand richt zich samen met de genoemde partijen tot op heden op het in de uitvoering lokaal en regionaal verbinden en versterken van netwerken. Ter uitvoering van de motie Van Nispen / Palmen² zal een verkenning gestart worden naar hoe een landelijk dekkend netwerk van sociaaljuridische dienstverlening het best vormgegeven kan worden en hoe de reeds lokaal en regionaal ingezette en voorgenomen investeringen hiervoor vanuit een landelijke perspectief en ambitie, al dan niet vanuit een landelijke regierol en in samenspraak met betrokken partijen in het veld, een extra impuls en ondersteuning kunnen krijgen. Een uitdaging hierbij is om in de regie de balans te vinden tussen landelijke regie en netwerksturing. De ervaringen die in de pilotfase van het Programma stelselvernieuwing rechtsbijstand zijn opgedaan met het samenwerken tussen het juridische en sociaal domein, zullen hierbij betrokken worden. Voor een samenhangende aanpak zullen andere departementen, uitvoeringsorganisaties en gemeenten betrokken worden.

Voor wat betreft regie op lokaal en regionaal niveau is reeds een coördinerende rol voorzien voor het Juridisch Loket. In de afgelopen periode heeft het Juridisch Loket ter voorbereiding op deze rol geïnvesteerd in regionalisering van de organisatie. Het Juridisch Loket kent sinds medio 2023 zes regio's en een nieuw functiehuis met regiohoofden en regioregisseurs. Deze laatste functie is specifiek gecreëerd om de regionale samenwerking op operationeel niveau te ontwikkelen en bestendigen. Het gaat om het samenbrengen van partijen voor eerstelijns rechtshulp waarbij het niet zozeer gaat om het inrichten van nieuwe overleggen maar om het ontwikkelen van structuur, samenhang en continuïteit ten behoeve van een betere dienstverlening aan burgers. Daarnaast wordt geïnvesteerd in aansluiting met het sociaal domein.

Naast het belang van regie op lokaal en regionaal niveau onderstreept het WODC het belang van regie op casusniveau omdat niet altijd duidelijk is waar het initiatief ligt bij het inventariseren van de behoeften van de burger en het coördineren van verschillende hulpverlenende partijen en wie hiervoor eindverantwoordelijk is. Behalve bij het Juridisch Loket kan deze casusregierol ook uitermate goed bij gemeenten en/of lokale welzijnsorganisaties georganiseerd worden. In het hiervoor genoemde initiatief om lokaal en regionaal tot een gecoördineerd dienstverleningsaanbod te komen zal dit ook onder de aandacht gebracht worden bij de verschillende betrokken partijen.

Tot slot ondersteunt JenV het aandachtspunt van het WODC ten aanzien van het beter vindbaar en toegankelijk maken van de digitale diensten en platforms die in de pilots zijn ontwikkeld. Met de Raad voor Rechtsbijstand en het Juridisch Loket zal in de komende periode besproken worden of zij in samenwerking met JenV, en passende binnen hun taakuitvoering hier nog een rol in kunnen spelen.

² Kamerstukken II 2024/25, 36600 VI, nr. 91.